چەند ڕاستی یەکی نوێ دەربارەی شوێنی کورد لە ڕاپەڕینی مایسی ١٩٤١ دا

د. کەمال مەزهەر

کۆلیجی ئاداب - زانکۆی بەغداد

لەبەر ئەوەی زۆر لایەنی مێژووی گەلی کورد بێ دەستکاری ماوەتەوە بۆیەکا هەر ئەوەندە مێژوونووس توخنی باسێك کەوت دەرگا ئاواڵەو زانیاری ون ئاشکرا دەبێ. دوای ئەوەی لە ژمارەی ڕابردووی «ڕۆشنبیری نوێ»دا وتاری «لاپەڕەیەکی ون لە مێژووی خەباتی شێخ مەحمود»مان بلاوکردەوەو تێیدا باسی شوێنی گەلی کوردمان لە ڕاپەڕینی مایس دا کرد، چەند زانیاری یەکی نوێمان لە خەڵك و سەرچاوەی جیاوازەوە پێ گەیشت کە تۆمارکردن و لێکدانەوەی بەشێکیان بە پێویست دەزانین تا لە فەوتان ڕزگاریان بکەین و هەمان کاتیش باشتر لە شوێنی کورد لەو ڕاپەڕینەدا تێ بگەین.

بەشێك لە زانیاری یەکانی ناو ئەم وتارە بۆ ڕوون کردنەوەی زیاتری پێوەندیی نێوان شێخ مەحمودو فەهمی سەعیدە، ئەو باسەی بایەخی تایبەتیی خۆی هەیە بۆ دەست نیشان کردنی هەڵوەستی ڕاستەقینەی شێخ مەحمود کە هەن دەیانەوێ بە زۆری زۆردارەکی بیکەنە داردەستی ئینگلیزو فەرمانڕەوایانی ڕژێمی پاشایی. لەو شوێنەی وتارەکەدا بەپێی پێداویستی لێکۆڵینەوەی مێژوویی و بە مەبەستی دەست نیشان کردنی لایەنە سەلمێنەرەکان و لەبەر هۆی تر ناچار بووین بگەڕێینەوە ساڵانی پێش بەرپابوونی ڕاپەڕینی مایس و لێکدانەوەی هەندێك باس کە پێوەندییان بە سروشتی بزوتنەوەکانی شێخ مەحمودەوە هەیە.

دیارە بەشداریبوونی فراوانی جەماوەری کوردستان لە ڕاپەڕینی مایسدا کارێکی ئەوتۆی کرد ئینگلیزو لایەنگرانی ئینگلیز پەنا بەرنە بەر هەر ڕێگەیەك بۆی هەبێ کوردی لێ بتەکێننەوە. بۆ جێبەجێ کردنی ئەم مەبەستە فڕۆکەکانی ئینگلیز بە ناوی وەصی یەوە گەلێك بەیاننامەیان بە زمانی کوردی بەسەر دانیشتوانی شارو شارۆچکەکانی کوردستاندا بلاوکردەوە. لەم دواییەدا وێنەی یەکێك لەو بەیاننامانەمان دەست کەوت کە لە ناو دۆسی یەکانی «وەزارەتی ناوخۆ»دا لەگەڵ بەڵگە تایبەتی یەکانی کۆشکی پاشایی لە کتێبخانەی نیشتمانی هەڵگیراوە.[1]

بەیاننامەکە، کە بە ناوی وەصی یەوە بلاوکراوەتەوە، ڕۆژ و مانگی چاپی بەسەرەوە نی یە. بەلام بە ناوەرۆکیدا دیارە کە دەبێ دەوروبەری کۆتایی مایسی ساڵی ١٩٤١ چاپ کرابێ و بلاوکرابێتەوە، چونکە

بەیاننامەکە لە بەندی سێیەمیدا بە ناوی وەصی‌یەوە دەڵێ «... من ئەوا ئەگەڕێمەوە». ئینگلیزەکان و دەستەودایەرەشیان کاتێك کەوتنە باسی گەڕانەوەی وەصی کە خۆری ڕاپەڕینی مایس بە خێرایی کەوتە ئاوابوون.

ئەوەبوو ئینگلیزەکان دەستوبرد کەوتنە خۆ، چونکە سوور بوون لەسەر ئەوەی بە زووترین کات ڕاپەڕینی مایس دابمرکێننەوە. لەو بروسکە تایبەتی‌یەیدا کە چەرچلی سەرەك وەزیران دەربارەی ڕووداوەکانی عیراقی ئەو ڕۆژگارە ڕۆژی ٢٠ی نیسانی ١٩٤١ ناردوویە بۆ وەزیری هەندەرانی بەریتانیا بێ پێچ و پەنا گوتویە «کەی پێویست بوو دەبێ تا ئەوپەڕی هێز بەکار بهێنین» بۆ لێدانی ئەو ڕاپەڕینە.[٢]

بەر لەوە کاربەدەستە سەربازی‌یەکانی ئینگلیز کەوتبوونە جێبەجێکردنی ئەم فەرمانە. پێش تەواو بوونی مانگی نیسانی ساڵی ١٩٤١ دوو جاران هێزی خۆیان هێنایە بەسرەو دەوروبەری‌یەوە. لە فەلەستینیشەوە هێزیان بەرەو حەبانی‌یە خستە ڕێ. هەرچەندە هێرشی فڕۆکە عیراقی‌یەکان کەمێك پێشکەوتنی ئەم هێزەی دواخست، بەڵام تا ڕۆ‌ی حەڤدەی مایس گەیشتە بنکەی حەبانی‌یە.

لە ڕۆژی دووی مایسەوە جەنگ بە نێوان لەشکری عیراقی‌و هێزەکانی ئینگلیز لە حەبانی‌یە دەستی پێکرد. دوای نیوەڕۆی هەر ئەو ڕۆژە ئینگلیزەکان هێزەکانی لەشکری عیراقی‌یان ناچار کرد لە بەسرە بکشێنەوە. ڕۆژی حەوتی مایس شاری عەشاربشیان گرت. لە ڕۆژی نۆزدەی مایسەوە هێرشی گەورەی ئینگلیز بەرەو فەلوجەو بەغدا دەستی پێکرد. هەر ئەو ڕۆژە هێزەکانی لەشکری عیراق ناچار بوون لە فەلوجەو دەوروبەری بەرەو بەغدا بکشێنەوە. دوای دوو ڕۆژ هێزەکانی ئینگلز شاری فەلوجەیان داگیرکرد، هەوڵی دەرکردنی ئینگلیزەکان لە فەلوجە بە کوشتن و بریندار بوونی ٢٧٣ سەربازو ١١ ئەفسەر بە فیڕۆ چوو.[٣]

کسانەوەی فەلوجە پشتی بەرگری‌ی لەشکری عیراقی شکاندو ئەو ساکە وەصی‌و دەستەو دایەرەی لە ئوردونەوە بەرەو عیراق گەڕانەوە. ڕۆژی ٢٥ی مایس وەصی‌و ژمارەیەك لە سیاسی‌یە بەناوبانگە هەڵاتووەکان بە فڕۆکەی تایبەتی هاتنەوە حەبانی‌یە. ڕۆژی یەکی حوزەیرانیش، دوای ڕاکردنی ڕەشید عالی گەیلانی‌و سەرکردەکانی تری ڕاپەڕینی مایس، وەصی هاتەوە بەغدا.

بەو جۆرە دەبێ ئەو بەیاننامەیەی وەصی لە ماوەی ئەو حەفتەیەی نێوان بیست و پێنجی مایس و یەکی حوزەیرانی ساڵی ١٩٤١دا بڵاوکرابێتەوە. وەصی بەر لەوەش دوو بەیاننامەی تری بە زمانی عەرەبی بڵاوکردەوە، یەکەمیان ڕۆژی هەشتی مایس و دووەمیشیان ڕۆژی بیست و چواری مایس لە قودس چاپ کراون.[٤] بەڵام

ندای وصی عرش عراق بوخلق نجیب عراق

١ — کومەلی لە عاصیەکان عسکری لە زیر ریاست رشید عالی وچند کسیکی لکل او کە بە پارەی بیگانە ودوزمن کراون منیان بزور سلاح لە دیار خوم جدایان کرد ولە أدای واجبات مقدسە وصایت کوری خوشکم ملك خوشویست هموتان محرومیان کرد

ام کومە لە اشقیا بهزار درو افکار عراقیەیان تسمیم کرد

٢ — نتیجە ام حیلە بازی ودروکردن ارض مقدس عراق لە نعمتیکی تی بو کورا وبوە ساحە یکی جنك وجدال

٣ — واجباتی من آشکارا، من أوا اکریوە کە حق استرجاع شرف وطن خومان بکم وبوجاری دومین لە زیر سایە حکومتی کە شرعی بو وطن عزیزمان او رفاه وسعادتی پیشوی تأمین بکم

٤ — ایستا من هموکورکان مخلص عراق دعوت اکم کە ام شرزمە عاصیەکان در بکەن واعادە حریت واستقلال خویان تأمین بکەن

٥ — ای کورەکان عزیزم عسکرەکان بکرینە جی خوتان بسلام، وانتظار اعادە حیات قانونی واستقلال مملکت خوتان بکەن. ولیعش جلالة الملك فیصل الثانی

وصی عرش عراق
عبد الاله

(١) دەقی بەیاننامەکەی وەصی بە زمانی کوردی

ناوەرۆکی بەیاننامە کوردی‌یەکە لە هیچ کامیان ناکات.

ئەمەش دەقی ناوەرۆکی بەیاننامە کوردی‌یەکەی وەصی‌یە وەك خۆی بڵاوی دەکەینەوە[٥] (بڕوانە وێنەکەی).

«نیدای وەصی عەرشی عیراقی بۆ خەڵقی نەجیبی عیراق

١ ـ کۆمەڵێ لە عاصی‌یەکانی عەسکەری لە ژێر ریاسەتی ڕەشید عالی‌و چەند کەسێکی لەگەڵ ئەو کە بە پارەی بێگانەو دوژمن کڕاون منیان بە زۆری سیلاح لە دیاری خۆم جودایان کردو لە ئەدای واجباتی موقەدەسی وصایەتی کوری خوشکم، مەلیکی خۆشەویستی هەموتان، مەحرومیان کرد.

ئەم کۆمەڵە ئەشقیایە بە هەزار درۆ ئەفکاری عراقی‌یەیان تەسمیم کرد.

٢ ـ نتیجەی ئەم حیلە بازی‌و درۆکردنە ئەرزی موقەدەسی عیراق لە نیعمەتێکی تێدا بوو گوڕراو بووە ساحەیەکی جەنگ‌و جیدال.

٣ ـ واجباتی من ئاشکرایە، من ئەوا ئەگەڕێمەوە کە هەتا إسترجاعی شەرەفی وەطەنی خۆمان بکەم و بۆ جاری دووەمین لەژێر سایەی حکومەتێکی شەرعی بۆ وەطەنی عەزیزمان ئەو ڕەفاهو

سەعادەتەی پێشو تأمین بکەم.

٤ ـ ئیستا من هەموو کوڕەکانی موخلیصی عیراق دەعوەت ئەکەم کە ئەم شەرزەمەی عاصی‌یەکان دەربکەن و ئیعادەی حوری‌یەت و ئیستیقلالی خۆیان تأمین بکەن.

٥ ـ ئەی کوڕەکانی عەزیزم، عەسکەرەکان بگەڕێنە جێی خۆتان بە سەلام، وەئینتیزاری ئیعادەی حەیاتی قانونی‌و ئیستیقلالی مەملەکەتی خۆتان بکەن. ولیعش جلالة الملك فیصل الثاني.

وەصی عەرشی عیراقی
«عبدالاله»

بە ناوەڕۆکی ئەم بەیاننامەیەدا دیارە وەصی دەستی بە کوردی زانیکدا نەگەیشتووە بۆیەکا زمانەکەی وا شەق و پەقە. دوور نی‌یە یەکێکی وەك جەمیل مەدفەعی، کە ئەویش بەخێری بە ڕەگەز کوردە، بۆی نووسیبێ. ڕێشی تێ دەچێ بۆ نووسینی پەنایان بردبێتە بەر سەربازێکی لیوی [6] کورد، یا ئاشووری کە ئەو ساکە ژمارەیەکیان لە حەبانی‌یە لە ناو هێزەکانی ئینگلیزدا کاریان دەکرد.

دەبێ لەگەڵ دامرکاندنەوەی ڕاپەڕینی مایسدا ژمارەیەکی زۆر لە سەربازی کورد هەڵاتبن، چونکە وەصی لە بەیاننامەکەیدا داوای گەڕانەوەیان دەکات، کەچی ئەو باسە لە دوو بەیاننامە عەرەبی‌یەکە دا نی‌یە. ئەمە زۆر ڕێی تێ‌دەچێ چونکە یەکێك لە ئەفسەرە بەشدارەکانی ڕوداوەکانی ئەو ڕۆژگارە لە کتێبێکی خۆیدا باسی ئەوەی کردووە چۆن لەگەڵ بەرپابوونی ڕاپەڕینی مایسدا سەربازە هەڵاتووەکانی ناوچەی خانەقی‌و مەندەلی‌و دەوروبەریان گەڕاونەتەوە بنکەکانیان لە نزیك حەبانی‌یەوەو لە شەڕی دژی ئینگلیزدا بەشدار بوون. [7] دیارە ئەوانەو، لەوانەیە هی‌تریش، لەگەڵ گەڕانەوەی عیراقدا بۆ دۆخی جارانی داویانەتەوە شاخ.

شایانی باسە لە ئەفسەرانی کورد عیزەت عەبدولعەزیزو مستەفا خۆشناو لەو شەڕەی نزیك فەلوجەدا بەشدار بوون. مستەفا خۆشناو یەکێك بوو لەو بیست و سێ ئەفسەرەی لەو شەڕە دا لە لایەن ئینگلیزەوە بە دیل گیران. هەمووش دەیزانین چۆن بەسەر یەکەوە چەند ساڵێکی نەخایاند کاتێك ئەم دوو ڕۆڵە نیشتمانپەروەرەی نەتەوەی کورد وەك سەردارانی ڕاپەڕینی مایس لە لایەن دوژمنانی گەلەوە هەڵواسران. ئەمە بۆ خۆی دەرسێکی مێژوویی گەورەیە بۆ ئەوانەی بە داخەوە لە مێژوو ناگەن، یا بە ئەنقەست فەرامۆشی ئەکەن.

هەن لەوە دوو دڵن کە چۆن دەشێ فەهمی سەعید هەموو هاوڵەکانی دەربارەی ڕێك کەوتنەکەی خۆی لەگەڵ شێخ مەحمودا ئاگادار نەکردبێ. دیسان دەڵێن ئەو کارە شتێکی سەیر نەبوو بۆ گێژاوی ئەو پاشا گەردانی‌یەی سەرکردایەتی ڕاپەڕینی مایسی تێکەوتبوو. جگە لەوە شێخ مەحمود، وەك گەلێ کوردی تری ناسراوی ئەو ڕۆژگارە، دڵی لە صەلاحەدین صەباغ کرمێ بوو، ئەوانەی مەحمود الدره بێ ناو هێنان بە تایبەتی باسی کردوون. الدره دەڵێ «ژمارەیەك لە سەردارانی کورد لە ناو ڕیزەکانی لەشکرو لە دەرەوەی لە (صەباغ) دڵنیا نەبوون». [8]

وێرای ئەوە فەهمی سەعید پیاوێکی مەندو نهێنگر بوو، زۆریش باوەڕی بە ڕاوتەگیری خۆی بووە. لەم بارەیەوە صەلاحەددین صەباغ نووسیوی‌یە دەڵێ:

«فەهمی ... پێ داگرە لەسەر ڕای خۆی، بە زانینی خۆیەوە دەنازێ، هەرچەندە لە توانای زیاترە». [9]

سەرباری ئەو بەڵگەو ڕاستی‌یانەی جاری پێشوو باسمان کردن بەڵگەیەکی مێژوویی ونی تەنانەت لەوانیش گرنگتر بە دەستەوەیە کە بۆچوونی ڕێك کەوتنی شێخ مەحمودو فەهمی سەعید زیاتر دەسەلمێنێ. بایەخی یەکەمی ئەو بەڵگەیە لەوەدایە کە پێوەندی‌ی دێرینی نێوان ئەو جووتە نیشان دەدات و دەیگێڕێتەوە دەوروبەری کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٢٨، واتە سیازدە ساڵ و چوار مانگی ڕەبەق بەر لە بەرپا بوونی ڕاپەڕینی مایسی ١٩٤١ گەر مانگی نیسان بکەینە سەرەتای، سەرباری ئەوەی مەودای قووڵی‌و لایەنی تایبەتی‌ی پێوەندی‌ی ئەو دوو سەردارە بە ڕوونی نیشان دەدات. جا با کەمێك بە درێژی بکەوینە لێدوانی بەڵگەی نوێمان.

دوای شەڕی دەربەندی بازیان (حەڤدەی حوزەیرانی ١٩١٩)و بەدیل گرتنی شێخ مەحمود بە برینداری لای «بەردە قارەمان»ەوەو پێشکەش کردنی بە دادگەیەکی تایبەتی کە بڕیاری خنکاندنی دەرکردو دوایی ئەو بڕیارە کرایە دە ساڵ بەندی‌و سزای دە هەزار ڕوپی [10] و دوای ئەوەی شێخ بە دەسبەسەری نێردرایە دوورگەی هەنجام کە کەوتۆتە کەنداوی عەرەبەوە ئینگلیزەکان بە نیازی بەرهەڵستی کەمالی‌یەکانی تورکیا لەگەڵ شێخ ڕێك کەوتن و ڕۆژی دوازدەی ئەیلولی ساڵی ١٩٢٢ هێنایانەوە بەغداو لەوێوە ڕێگەیان دایێ بگەڕێتەوە سلێمانی.

شێخ کە مارانگازی دەستی ئینگلیزو ئاتاجی پشتیوان بوو ئەمجاریان کەوتە هاریکاری‌ی کەمالی‌یەکان کە ئەو ساکە وەك یەك ڕزگاریخواو دوژمنی ئینگلیز بوون. ڕژێمی سەربەخۆو دامودەزگای تایبەتی‌و کابینەی وەزیرانی دامەزراند، ئەوەی لەبەر نەوتەکەی کەرکووك و دڵی عەجەم و هیوای ڕێك کەوتن لەگەڵ تورکدا بۆ ئینگلیز دەستی نە ئەدا. هەر لەبەر ئەوەش.بە لای ڕۆژنامەی «تایمس»ی لەندەنی‌یەوە گێڕانەوەی شێخ مەحمود لە دەسبەسەری تاکە هەڵەی مەندوبی سامی بەریتانی سێر پێرسی کۆکس بوو کە لە ماوەی دوورو

(٢) شێخ مەحمودو ماجید مستەفا لە ئیستگەی شەمەنەفەری کەرکوك
(سالی ١٩٢٧)

درێژی کاری هەمە جۆریدا لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست کردی.[١١]

بۆ ڕاست کردنەوەی ئەو «هەلە»یە فڕۆکەو زرێ پۆش و لیوی‌و خۆفرۆش دیسان کەوتنەوە پەلاماردانی شێخ و لایەنگرانی. لە ژێر ئەو فشارەدا شێخ ناچار بوو بەرەبەیانی چواری مارتی سالی ١٩٢٣، واتە ڕۆژێك دوای بۆمبارانی شاری سلێمانی، بداتەوە شاخ.

لەو ساوە نیشتمانپەروەرانی کورد بە ڕابەری شێخ مەحمود کەوتنەوە زۆرانبازی لەگەل هێزەکانی ئینگلیزدا کە بێ بەزەیی دەستیان دەوەشاند. فڕۆکەکانی ئینگلیز خاکی کوردستانیان کردە شوێنی تاقی کردنەوەی چەك و تفاقی نوێ.[١٢] هەرچەندە ئینگلیز بەو جۆرە توانی‌یان شێخ و لایەنگرانی سەرەتا لە جاسەنەو دەوروبەری‌و دوایی لە پێنجوینیش دەرپەڕێنن، بەلام ئەوە نەبووە هۆی تەواوبوونی بەرگری‌ی ئازادیخوایانی کورد. لەبەر ئەوە داگیرکەران ناچار بوون دیسان پەنا بەرنەوە بەر گفت و گۆ.

دوای چەند دیدەنی‌و هاتوچۆیەك و دوای ئەوەی شۆڕشگێران بۆ دوا جار ڕۆژی بیستی نیسانی سالی ١٩٢٧ پێنجوینیان لەدەست چوو شێخ مەحمود ناچار بوو لە ناوەندی حوزەیرانی هەر ئەو سالەدا ڕێك کەوتننامەیەك لەگەل میری مۆر بکات کە بە پێی بەندەکانی پەیمانی دا لە گوندی پیرانی کوردستانی ئێران نیشتەجێ بێ‌و بێ ڕەزامەندی کاربەدەستان نەیەتە ناو خاکی عیراقەوەو دەست نەخاتە کاروباری‌یەوە، بەرامبەر گێڕانەوەی مولکەکانی‌و ڕێگەدان بە گەڕانەوەی ژمارەیەك لە لایەنگرانی‌و ناردنی بابە عەلی‌ی کوڕی بۆ خوێندن لە بەغدا کە دیارە کاربەدەستان ویستویانە بیکەنە نیمچە بارمتەیەك.

هەمووی چەند مانگێکی نەخایاند کاتێك شێخ مەحمود لەم نیمچە ڕێك کەوتنە، کە بۆ خۆی بوو نەك بۆ کورد، پاشگەز بۆوە. دیسان خولیای هەلسانەوەو ڕاپەڕین بۆ مافی کورد داوێنیوە لە کەلەی. یەکێك لە نزیکەکانی شێخ بۆ مێژوونووسی شارەزا عەبدولڕەزاق حەسەنی گێڕاوەتەوە چۆن ئەو ساکە شێخ لە نامەیەکی تایبەتی‌ی خۆیدا بۆی نووسیوە نیازی‌یە سنوور ببڕێ‌و دیسان بێتەوە ناو خاکی عیراق ئەگەر زانیوی‌یە ئەو کارەی «دەبێتە هۆی لە سێدارەدانی».[١٣]

لەوە دەچێ ئەم هەوالە بە گەرم و گوڕی گەیشتبێنەوە فەیسەلی یەکەم. بە دەم و دووی ئەو ناسیاوەی شێخەوە و دەرئەکەوێ هەر بو خوی هەوالەکەی بە فەیسەل گەیاندبێتەوە. چونکە نەوەلامی شیخدا بە دلسۆزی ڕاوێژی کردووە بە تایبەتی دەنگی خوێ نەگەیبێنەتەو.

(٣) وێنەیەکی دەگمەن کە شێخ مەحمودو فەهمی سەعیدی کۆکردۆتەوە (ساڵی ١٩٢٨)

فەیسەڵی یەکەم پیاوێکی دووربین بوو، لەو ڕۆژانەدا لە سەرانسەری ڕۆژهەڵاتی نزیك و ناوەڕاستدا کەم کەس لە سیاسەتبازیدا دەیتوانی شان لە شانی بدا. ئەو ساڵانەش یەکجار بەپەرۆش بوو عیراق هێمن و ئاسودە بنوێنێ تا وەکو لە «کۆمەڵەی نەتەوەکان»[16] بە ئەندام وەرگیرێ. هەمووی دوو سێ ساڵ لەوەوپێش پەیمانی دابووە ئەو دەزگا جیهانی یە گشت داخوازی یە ڕەواکانی گەلی کورد جێ بەجێ بکات. جا بۆ ئەوەی بەربەستی هەراوبگرێکی نوێ بکات سەرەتای ساڵی ١٩٢٨ بێ ئەوەی ئینگلیز پێ بزانن لە ڕێگەی فەهمی سەعیدەوە پێوەندی لەگەڵ شێخ مەحمود دەکات. فەیسەڵی یەکەم کرداری وای کەم نەبوو. ئەو هەنگاوەش پێویست بوو، چونکە ئینگلیزەکان هێمنی عیراقیان مەبەست نەبوو، ئەوان دەیانویست قەیمومەتی [17] خۆیان ڕۆژێك زیاتر درێژە بسێنێ.

لە هەموو ڕوویەکەوە فەهمی سەعید کەسێکی لەبار بوو بۆ جێ بەجێ کردنی ئەو ڕاسپاردەیە. فەیسەڵی یەکەم لە ساڵی ١٩١٩وە فەهمی سەعیدی دەناسی، ئەو ساکە کە ئەو پاشای شام بوو فەهمی سەعید ڕابەری کەرتی شیرهەڵگرانی یاساولی تایبەتی ی کۆشك بوو. دوای ڕوخانی ئەو ڕژێمە بە دەستی فەرەنسەیی یەکان و دانانی فەیسەڵ بە پاشای عیراق فەهمی سەعیدیش گەڕایەوە عیراق و بووە ئەفسەری لەشکری تازە دامەزراوی وڵات. فەیسەڵی یەکەم بەشی زۆری ئەفسەرانی ئەو لەشکرەی دەناسی چونکە کاتی خۆی بەشداری شۆڕشەکەی شەریف حسەینی باوکی بوون و گەلێکیان هەر لە ژێر فەرماندەی خۆی و کەمێکیان لە ژێر فەرماندەی میر عەبدوڵلای برایدا بوون. فەیسەڵ بۆ خۆی چاودێری ئەو ئەفسەرانەی دەکردو بایەخی دەدایە کاروباری تایبەتی و هەڵس وکەوتیان. لەبەر ئەوەش کە ژمارەیان کەم بوو ئەو کارە ئاسان مەیسەر دەبوو.

وێرای ئەوە فەهمی سەعید هەر زوو سەرنجی جەعفەر عەسکەری ی یەکەم وەزیری بەرگری ی لە مێژ ووی عیراقی هاوچەرخدا ڕاکێشا، جەعفەر هێند خۆشی دەوێ بێ سێ و دوو خزمێکی خۆی لێ مارەو لە ماڵی خۆی شایی ژن هێنانی بۆ ئەکات. لە ڕێگەی جەعفەر عەسکەریشەوە فەیسەڵی یەکەم زیاتر شارەزای فەهمی سەعید دەبێ. کەم کەس وەك جەعفەر عەسکەری جێگەی بڕواو متمانەی فەیسەڵ بوو.[18]

وێرای هەموو ئەمانە فەهمی سەعید کوردی دەزانی،[19] خزم و ناسیاوی لە ناوچەی سلێمانی زۆر بوو، شارەزای کون و کەلەبەری بوو، بۆیەکا دەیتوانی خۆی بە تەنها ئەوەی فەیسەڵی یەکەم دەیویست بەجێی بگەیێنێ. بۆ خۆشی بڕوای بە سیاسەتی فەیسەڵ بوو، هێند خۆشی دەویست دوا کوڕی خۆی بە ناوی ئەوەوە ناو نا کە ئێستە جێگری شایانی باوکی و دڵسۆزو وەفاداری خاڵوانێتی.[20]

بۆ ئەوەی ئەو کارە تا سەر بە نهێنی بچێتە سەر فەهمی سەعید کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٢٨ دوو مانگ لەسەر یەك ئیجازە وەردەگرێ، نە بەر لەو جارەو نە دوای ئەو جارە فەهمی سەعید ئیجازەی وای وەرنەگرتووە.[٢١] لەو ماوەیەدا دوو جار بە جلی سیویلەوە دەچێتە خزمەت شێخ مەحمود، گفتوگۆی بە ناوی فەیسەڵەوە لەگەڵ ئەکات. لە کورد شێخ حەمە غەریب و ماجید مستەفاو مەحمود عەتتاری ژ ن برای شێخ ئاگاداری ئەو دیدەنی و گفتوگۆیە بوون. جاری دووەم لەسەر داوای شێخ مەحمود وێنەگری تایبەتی دەبەن، جا یا بۆ یادگار، یا بۆ بەڵگە وێنەیەك دەگرن. هەرچۆن بێ ئێمە وێنەیەکی دەگمەنمان دەستکەوتووە کە شێخ مەحمودو فەهمی سەعیدی تێدایە وا لەگەڵ ئەم وتارەدا بڵاوی دەکەینەوە. لە پشتی وێنەکە بە کوردیو بە قەڵەمی رەش نووسراوە: «رسمی جنابی شیخ محمود. هیأتی عمومی. یا الله هر خوشبێ. ١٩٢٨».[٢٢]

وا پێ دەچێ ئەم دیدەنی‌یە بێ ئەنجام بووبێ، چونکە فەیسەڵی یەکەم داواکانی شێخ مەحمودی پێ زۆر بووە. هەر لەبەر ئەوەش کێشەی کورد بێ چارەسەر مایەوەو زۆری نەخایاند دیسان لە شێوەی تەقینەوەیەکی گەورەدا خۆی نواندەوە.

هەرچۆن بێ ئەم سەرەتا گرنگە پێوەندی‌یەکی نزیکی لە نێوان شێخ مەحمودو فەهمی سەعیدا دروست کرد کە لە سی‌یەکان و سەرەتای چلەکان و رۆژانی راپەڕینی مایسدا رەنگی خۆی دایەوەو زیاتر ئەوە دەسەلمێنێ کە دەبێ جۆرە رێك کەوتنێك لە نێوانی شێخ و فەهمی سەعیدا هەبووبێ، هەرچەندە بێ رێك کەوتنیکی وەهاش هیچ رێی تێ ناچێ گەڕانەوەی شێخ مەحمود بۆ کوردستان بە فیتی ئینگلیز بووبێ، ئەگەر وابوایە هیچ رێی تێ نە ئەچو کوردستان وا بە گەرمی بۆ پشتگیری‌ی راپەڕینی مایس بێتە کایەوە، چونکە ئەو رۆژگارە، واتە سەرەتای چلەکان، بزوتنەوەی نەتەوەیی کوردو لایەنگرانی «شێخی بەردە قارەمان» هێندیان لە باردا بوو بتوانن، گەر بیانویستایە، بەر بەستی ئەو هەڵچونە گشتی‌یەی کوردستان بۆ پشتگیری‌ی راپەڕینی مایس بکەن، یا هیچ نەبێ لە مەودای فراوانی کەم بکەنەوە. بوونی ژمارەیەکی زۆر لە کاربەدەستی ناحەزی راپەڕینی مایس لە ناوچە کوردەواری‌یەکان جێ‌بەجێ کردنی ئەو کارەی ئاسانتر دەکرد.

شایانی باسە کاتێك دەنگو باوی گەڕانەوەی شێخ مەحمود کەوتوتە دەم خەڵکی هەموان، بە رەش و رووتی کوردستانەوە، کەوتوونە باسی ئەوەی چۆن شێخ دیسان بۆ شەڕی ئینگلیز هاتۆتەوە. برای چیرۆکنووس مستەفا ساڵح کەریم لە نامەیەکی تایبەتی‌ی خۆیدا، کە چەند سەرنجێکی وردو بەکەڵکی لەسەر وتاری بڵاوکراوەی «لاپەڕەیەکی ون لە مێژووی خەباتی شێخ مەحمود»ی تێدا تۆمار کردووە، لەم بارەیەوە بۆی نووسیوم دەڵێ:

«لە بیرمە پۆلی سێیەمی سەرەتایی بووم، تاقی کردنەوەی سەری

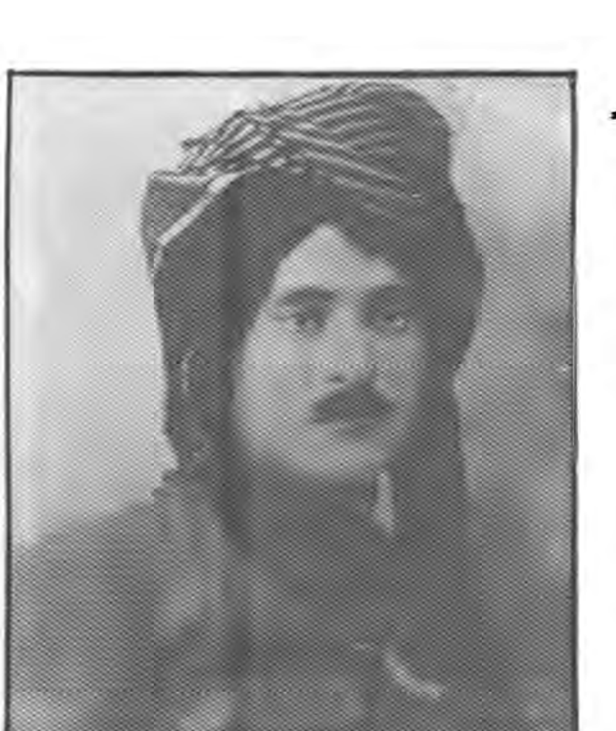

(٤) ماجید مستەفا سەرەتای بیستەکان، ئەو کاتەی ئەفسەری لەشکری کوردستان بوو

ساڵمان نەکرا، وتیان حەربی رەشید عالی‌یە. باوکم بۆ دیدەنی ماڵی باپیرەم بردمی بۆ وێڵەدەر... کە چووینە وێڵەدەر سەرەتای حوزەیران بوو، ... ئەو رۆژەی ئێمە گەیشتینە وێڵەدەر گەلێ چەکدارم دەبینی بە رانك و چۆغەی جوان و شەرواڵ و مرادخانی و قەدە فیشەك و دەمانچەی لاقەدیانەوە دەهاتن و دەچوون... سەیر ئەوە بوو هەندێکیان (خەتی سەربازی) یەکەیان بە دەرزی سنجاق لە چۆغەکانیان دابوو. منالانی هاو تەمەنم دەیانگوت ئەوانە چەتەی شێخ مەحمودن. دوای دوو رۆژ کە چووینە خزمەت باپیرەم چونکە باوکم خوێندەوار بوو، لە شت دەگەیشت باپیرەم لێی پرسی: دەنگو باسی ئەو پیاوانە چی‌یە دەڵێن هاتوونەتە ئاوایی. باوکم پێی وت: قوربان شێخ لە بەغداوە رای کردووەو هاتۆتە داری کەلی، وا لە هەموو لایەکەوە پیاوان بە خۆیان و بە چەکیانەوە لە دەوری گرد دەبنەوە، بە قسەی قادر ئاغای سپیارە (رەنگە زۆر لەو ناوەش دڵنیا نەبم چونکە تەمەنم بە هیچ حاڵ لە نۆ ساڵ تێپەڕ نەبوبو، بەڵام زیتەڵە بووم، زوو شتم وەردەگرت) شێخ نیازی هەرایەکی تری هەیە دژی ئینگلیزەکان، باپیرەم کە لە کۆنەوە تێکەڵاوی ماڵی شێخان بوو هەناسەیەکی هەڵکێشاو گوتی: خوا دەست بە باڵی بگرێ و کاك ئەحمەدی شێخ پشتیوانی بێ و نوشوستی نەهێنێ».[٢٣]

وا دیارە کوردی کفری و دەوروبەری، تایبەت دەڵۆییەکان کە هەمیشە شوێنیان لە بزوتنەوەی رزگاریخوای کوردا دیارو پێوەندییان لەگەڵ شێخ مەحمودا نزیك بووە، بە هەمان دەستوور بیریان کردۆتەوە. دانیشتوانی کفریش بە گەرمی، چ بە خۆنیشاندان و چ بە بروسکەو کاریتر، پشتی ڕاپەڕینی مایسیان گرتووە. ئەو سەردەمە ڕووناکبیرانی کفری زۆر داخ لە دڵ بوون، جارو بار نارەزایی و سکاڵای دڵی خۆیان لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامەکانی بەغدای پایتەخت دەردەبری.[24]

ژمارەیەك ڕاستی نوێ دیسان ئەوە دەسەلمێنن کە ورۆژانی هەولێرو دەوروبەری لە ڕۆژانی ڕاپەڕینی مایسدا، چ لە ناو خودی کوردستان و چ لە سەرانسەری عیراق، کەم هاوتا بوو. وەك جاری پێشوو باسمان کرد ژمارەی گیراوانی هەولێر لەسەر ڕاپەڕینی مایس لە ژمارەی هەر کام لە شارەکانی تری عیراق، بەغدای پایتەختی لێ دەرکەی، زیاتر بوو. بەڵام ئەوەی بایەخی مێژوویی تایبەتی خۆی هەیە لەم ڕووەوە ئەوەیە کە بەشێکی زۆر لەو گیراوانە یا ئەندامی «هیوا»، یا لایەنگری بوون. بە وێنە ڕوستەم جەبیارو فەتاح جەبیارو نازمی سەعید ئاغا لە «هیوا»دا بوون، دواییش بوونەتە ئەندامی «رزگاری».[25]

یەکێك لەو ڕووناکبیرانەی هەولێر کە دەوری دیاری لە هاندان و وروژاندنی جەماوەری ئەو شارەدا هەبووە بەڕێوەبەری قوتابخانەی دووەمی سەرەتایی شێخ حەسەن نیعمەتوللا بووە، کە بە حەسەن ئەفەندی شۆرەتی دەرکردووە. وەك دەگێڕنەوە ئەم پیاوە دەوری زۆر بووە بۆ هاندانی دانیشتوانی هەولێر کە ئوتومبیلی سالح زەکی بەگی صاحیبقران بسووتێنن. کە ڕۆژی چواردەی مایسی ١٩٤١ فڕۆکەکانی ئینگلیز بۆ یەکەم جار هاتنە سەر شاری هەولێر[26] خەڵکی پێیان وابوو فڕۆکەی ئەڵمانیان. بۆیەش زۆر بە گەرمی، بە دەم چەپڵەڕێزانەوە پێشوازییان کردن. بەڵام کاتێك ئەو فڕۆکانە کەوتنە بۆمبابارانی بارەگای لەشکری عیراقی لە قەراغ شارو زانرا فڕۆکەی ئینگلیزن نەك ئەڵمان، عەشاماتی شار بە جارێك خرۆشان و شێخ حەسەن ئەفەندی هێندەی تر بزواندوونی. لەو وتارەیدا کە لەوێدا بۆی هاتووە داوای لە دانیشتوانی هەولێر کردووە «ئاگرێك بکەنەوە لە لەندەنەوە دیار بێ». شێخ حەسەنیش یەکێك بووە لەوانەی دوای دامرکاندنەوەی ڕاپەڕینەکە گیراون، پاش ماوەیەك لە هەولێر گوێزراوەتەوە.[27]

خوالێخۆشبوو عیززەدین فەیزی لە یادداشتەکەیدا وێنەیەکی وردی شێخ حەسەن نیعمەتوللای بۆ کێشاوین[28] کە بایەخی زۆرە بۆ ئەم باسەی ئێمە، چونکە بەڵگەیەکی تری سروشتی ڕزگاریخوای دژ بە ئینگلیزی هەڵچوونی کوردەواریی لای خۆمانە لە کاتی ڕاپەڕینی مایسدا. عیززەددین فەیزی دەڵێ:

«لە ساڵی ١٩٣٩ ـ ١٩٤٠ لە قوتابخانەی دووەمی هەولێر بە ماموستا دامەزرام. بەڕێوەبەری قوتابخانەکە ماموستا شێخ حەسەن نیعمەتوللا بوو. پیاوێکی دڵسۆزو چالاك بوو. زۆر ڕقی لە ئینگلیز دەبووەوە. کە شۆڕشی مایس لە ساڵی ١٩٤١ لە عیراقدا بەرپا بوو، عیراق دژ بە ئینگلیز وەستاو دۆستایەتی لەگەڵ ئەڵمان پەیدا کرد، شێخ حەسەن هەستێکی کوردایەتی هەبوو، دەیزانی هەر کارەساتێك کە بەسەر کورد هاتبێ لە ڕووی ئینگلیزەوەیە. لەبەر ئەوە خۆی بە دۆستی ئەڵمان و دژ بە ئینگلیز دادەنا. چەند خۆپیشاندانێکی قوتابیان لەم شارەدا کرا، زۆربەی بە سەرپەرشتی شێخ بوو...».[29]

پروپاگەندەی نازی کاری زۆری کردبووە سەر گەلێك لەوانەی وەك شێخ حەسەن بیریان دەکردەوە. بەشێکی زۆری ئەو پروپاگەندەیە لە دیوی ئێرانەوە دەهات. ئەوساکە خاکی ئێران، بە کوردستانییەوە، ببووە گۆڕەپانێکی بەرفراوان و بەرکراوەی چالاکی نازی. بەپێی ئەو ژمارانەی دوکتۆر ڕەحیمی قازی لە نامەی دوکتۆراکەیدا هێناونییەوە سێ هەزار لەو چوار هەزار ئەڵمانەی بەر لە شەڕی دووەمی جیهان لە ئێران بوون لە ناوچە ئازەری و کوردەوارییەکان کاریان دەکرد. ئەو ڕۆژانە فەردریك هۆمێتی نازی خۆی گەیاندبووە ناو ڕیزی ژمارەیەك هۆزی ناوداری کوردەوە.[30] بەپێی بەڵگەیەکی دیپلوماسیی نهێنی عیراقی هەر ئەو دەوروبەرە دانسازی ئەڵمانی دوکتۆر ئاین لوز لە کرمانشاو دەوروبەری چالاکی خۆی دەنواند.[31] ئەوساکە پزیشکی تایبەتی تانانەت ڕەزا شا خۆیشی دوکتۆرێکی ئەڵمانی بوو.

ئاریچێتی ئەم جۆرە کەسانەو باسی بایەخ پێدانی بێ ئەندازەی هیتلەر بە «رزگارکردنی نەتەوە ئارییەکان» هەموو سنوورێکی بریبو. بەڵێ دەبوو هیتلەر بۆ ئەم باسە گەلێك بەپەرۆش بێ (!!)، چونکە بەپێی پروپاگەندەی نازییەکان خوێنی هیچ نەتەوەیەکی ئاری نەژادی جیهان بە ڕادەی خوێنی ئارییەکانی ئێران خاوێن نەبوو، گوایە نیسبەتی ئەو خوێنە لە ناو ئەواندا سێ هێندەی نیسبەتییە لە ناو تەنانەت ئەڵمانەکانیش خۆیاندا (!!).[32] جا وەرە کوردی ساکاری لێقەوماوی بێ مافی ژین و ژیان قسەی لەم بابەتە بەر پەردەی گوێی بکەوێ... نازییەکانیش، وەك ئاشکرایە، زۆر وەستا بوون لە بزواندنی هەستی خەڵکدا، دەیانزانی ئەوی مەبەستیانە چۆن دەیگەیێننە مێشکیان.[33]

ئەوی ڕۆژانی ڕاپەڕینی مایس لە کوردستان ڕووی دابوو هەمووی گەیشتبووە دەم ئینگلیز. دوای دامرکاندنەوەی ئەو ڕاپەڕینە کاربەدەستانی ئینگلیز بە دەم هەڕەشەوە گلەیی خۆیان گەیاندۆتەوە شێخ عەلائەددینی نەقشەبەندی لە بیارە، ئەمیش بە ناچاری شێخ عوسمانی کوڕە گەورەی بۆ عوزرخوایی ناردۆتە لای ئینگلیزەکان لە کەرکوك. شێخ عوسمان پێکەوە لەگەڵ سەید ئەحمەدی خانەقا دەچنە لای گەورەیەکی ئینگلیز لەوێ.[34] لە مەیانی ڕازو گلەییدا کابرای ئینگلیز دەڵێ:

٧ ـ فتوى العلامة الكبير السيد علاء الدين النقشبندي .

٧ ـ فەتواکەی شێخ عەلائەددینی نەقشبەندی بە خەتی خۆی

وێنەی شێخ ئەوانە هەموو لاوە ئیمانی ڕاست بوبونەوە.
دەروێشەکانی بە دەف لێدانەوە هاواریان دەکرد:

لا اله الا الله

ئینگلیز بشکێ ئیشەللا

بەلام ئێوە دەبێ باش لەوە بگەن هەر کات شێخ عەلائەددین بیەوێ لە زەمینەوە بۆمان بێ ئێمە لە ئاسمانەوە بۆی دێین»، دیارە مەبەستی بووە بڵێ بە فرۆکە بۆمبابارانتان دەکەین.[٣٥]

ڕابەرانی ڕاپەڕینی مایس لە هەموو ئەو فەتوایانەی پیاوە ئایینییەکانی کوردستان دژی ئینگلیز دابویان زیاتر بایەخیان دایە ئەو فەتوایەی ڕۆژی نوێ نیسانی ساڵی ١٩٤١ شێخ عەلائەددینی نەقشبەندی دەری کرد. ئەوان بە نیازی زیاتر وروژاندنی هەستی جەماوەر لەو صەدان فەتوایەی لەو ڕۆژانەدا دەرچوون[٣٦] تەنها سیازدە فەتوایان هەڵبژاردو دەستوبرد لە نامیلکەیەکی سەربەخۆی بیست و هەشت لاپەرەیدا بە دەستوخەتی خاوەنەکانیان بڵاویان کردنەوە.[٣٧] حەوتەمین فەتوایان فەتواکەی شێخ عەلائەددینە کە لە لاپەرە نۆزدەی نامیلکەکە دا بەم جۆرە پێشکەش کراوە:

«٧ ـ فتوى العلامة الكبير السيد علاءالدين النقشبندي. علاءالدين العثماني رئيس الطريقتين النقشبندية والقادرية. بيارة. حلبجة. العراق. في ١٣٦٠/٤/٩» (بڕوانە وێنەکەی).

پێوەندیی نزیکی ڕەشید عالی گەیلانی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لە ناسراوانی کوردستان کاری کردە سەر هەڵوەستیان بەرامبەر ڕاپەڕینی مایس. بەر لە ساڵی ١٩٤١ بە ماوەیەك ڕەشید عالی و هاوبیرانی پێوەندییان بە ژمارەیەك سەرەك هۆزی کوردو عەرەبەوە کرد بە نیازی نانەوەی ئاژاوەیەکی فراوان بۆ خستنی یەکەم وەزارەتی عەلی جەودەت ئەیوبی کە ناحەزی بوون و بێ ڕەزامەندیی ئەوان ڕ ۆژی بیست و حەوتی ئابی ساڵی ١٩٣٤ دامەزرابوو.[٣٨]

کار بەوەوە نەوەستا. هەمووی حەفتەیەکی نەبرد دوای ئەوەی یاسین هاشمیی هاوڕێ و هاو بیری نزیکی ڕەشید عالی گەیلانی ڕۆژی حەڤدەی مارتی ساڵی ١٩٣٥ دووەم کابینەی خۆی دامەزراند کاتێك وەفدێکی یەکجار گەورەی هۆزە کوردەکان بە ٦٠ ئۆتومبیل بۆ دەربڕینی پشتگیریی کابینەی نوێ، کە ڕەشید عالی وەزیری کاروباری ناوخۆ بوو تێیدا، هاتە بەغدا. لەو وتارەیدا کە فایق تاڵەبانی بە ناوی ئەندامانی وەفدەکەوە لە بەردەم سەرەك وەزیراندا خوێندییەوە گوتی:

«ئەم دەستەیەی وان لە بەردەم ئێوەی شکۆداراو نوێنەری ڕاستەقینەی هۆزەکانی کەرکوك و هەولێرو سلێمانی و موسڵ و دیالەن بە هاندانی دەزگا ناوچەییەکان، وەك باوە، نەهاتوون، لە خۆیانەوە بۆ پیرۆزبایتان هاتوون، بۆ ئەوە هاتوون بڕوای کورگەلی باکوور بە وەزارەتی پایە بڵندتان ڕابگەیێنن...».[٣٩]

لەو کتێبەیدا کە بە ناوی «مێژوو سەی دەستی پێ نەکردووە»وە ساڵی ١٩٨٨ بڵاوی کردۆتەوە دوکتۆر نەجمەددین سەهرەوەردیی سکرتێری تایبەتی و زاوای ڕەشید عالی گەیلانی و بەشداری ڕاپەڕینی مایس و یەکێك لە دەربەدەرەکانی دوای دامرکاندنەوەی باسی پێوەندیی خەزووری بە کوردەوە بەم جۆرە کردووە:

«... لەبەر دوو هۆی سەرەکی کوردەکان بە چاوی ڕێزەوە سەیری ڕەشید عالی گەیلانی‌یان دەکرد. یەکەمیان لەبەر پایەی ئایینی وەك نەوەی شێخ عەبدو لقادری گەیلانی کە کورد وەك ئیمام باوەڕیان پێیەو دەیپەرستن. دووەمیان ئەوەیە کە ڕەشید عالی لەگەڵیان ڕاستگۆ بوو، لە کاروباری کارگێڕیدا پشتی پێ دەبەستن و لە ڕۆژگاری فەرمانڕەوایی ئەو دا زۆربەی متصرفەکان کورد بوون. هەروەها ژمارەیەکی زۆریان ئەفسەری لەشکرو پۆلیس بوون. لە ناوچەکانی باشوور دا ڕەشید عالی بە تایبەتی ئیعتیمادی دەکردە سەر متصرفە کوردەکان».[٤٠]

(٦) وێنەی شێخ عەلائەددین لە تەمەنی ٦٥ ساڵیدا، ساڵی ١٩٣٥ گیراوە

ئەم قسانەی سەهرەوەردی پێوەندی‌ی کۆنی ڕەشید عالی گەیلانی بە کوردەوە نیشـــان دەدەن، ئەو پێـــوەنــدی‌یــەی، وەك وتــمان، ڕۆژانی ڕاپەڕینی مایس ڕەنگی خۆی دایەوە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە ئەوە بڵێین کە دانانی کورد بە متصرف لە شارەکانی باشوور بەر لەهەر شتێکی تر بەشێك بوو لە یاری‌یە زیرەکانی فەیسەڵی یەکەم.

بەو کارەی فەیســەڵ بە تیرێك دوو نیشانی دەشکاند. بەشی زۆری ئەو متصریفانە، وەك ماجید مـــستەفاو ساڵح زەکی بەگی صاحێبقران، لەوانــە بوون کە لە بزوتنــەوەی کوردایــەتیــدا بەشــداری‌یــان کردبــوو، کوردایەتی لە مێشکیانا کنەی ئەکرد. فەیســەڵی یەکەم دەیویست بەو جۆرە، وەك «دیلی بەرێز» لە کوردستانیان دووربخاتەوە. هەمان کات ئەوانــە خوێنــدەواری چاك و کۆنــە ئەفســـەری شارەزاو لێهــاتــوو بوون، دەیانتوانی لە کاوباری کارگێڕیدا خزمەتی چاك بە دەوڵەت بگەیێنن، ئەوســاکـەش عیـراقی تازە دامـەزراو پێویـستی بەو جۆرە پیاوە لێهاتووانە زۆر بوو.

سەهــرەوەردی ڕاســتـی‌یــەکـی زۆر لەوەیش گرنگتــری بۆ تۆمــار کردووین. لە هەمان شوێنی کتێبە گەورەکەیدا[٤١] کە دێتە سەر باسی ئەو هۆیــانــەی پاڵیــان ناوە بە سەرکــردایــەتی ڕاپەڕینی مایسەوە بیر لەوە بکــەنــەوە بنکــەی بەرگــری لە بەغداوە بگوێزرێتەوە ناوچەکانی باکوور نووسیوی‌یە دەڵێ:

«لەو هۆ یاریدەرانەی دەبوو ببنە ماکی بەردەوام بوونی بەرگری ئەوە بوو کە دانیشتوانی کوردی باکوور لە شەڕو بەرهەڵستی‌ی ئینگلیز دا لە هەرە ئازاو دڵســۆزەکــان بوون، هەڵــوەستیــان یەکجــار شەرفمەند بوو، هەرچەندە بزووتنەوەی جیاخوازی کورد[٤٢] لە عیراق بە سەرکردایەتی شێخ مەحمود لە ساڵی ١٩٣٢وە دەستی پێ کردبوو».[٤٣]

سەهرەوەردی، وەك وتمان، بە ویژدانانە لێرەدا دانی بە ڕاستی‌یەکی بایــەخــداردا ناوە، بەلام لەگــەڵ ئەوەش دیســـان کەوتـۆتـە چەنـد هەڵەیەکەوە کە نابێ هەر وا بەسەریاندا تێپەڕین. یەکەمیان ئەوەیە کە مێــژووی خەبــاتی شێــخ مەحمــود زۆر لە ساڵی ١٩٣٢ کۆنترە. شێخ مەحمود بەر لە شەڕی یەکەمی جیهان و ڕوخانی دەوڵەتی عوسمانی، واتە بەر لە دامەزراندنی دەوڵەتی عیراق بە گەلێك ساڵ هاتۆتە کۆڕی خەبــاتــەوە. ئەو ساڵی ١٩١٩ دروشمی سەربــەخـۆیی دژی ئینگلیـز هەڵگرت، واتە دوو ساڵ و چەند مانگێك بەر لەوەی ڕژێمی پاشایی لە وڵاتــدا دامــەزرێ.[٤٤] ئەو سەردەمــەش هەمــوو گەلانی ناو دەوڵــەتی ڕوخاوی عوسمانی عەودالی سەربەخۆیی بوون. بەلام دوای ئەوەبە ماوەیــەك هەمــوو کۆشــشی شێــخ مەحمــود بۆ مـــسوگــەر کردنی خودومختاری‌یەکی ڕێك و پێك بوو. بۆ جێ‌بەجێ کردنی ئەو مەبەستە شێخ ئامادە بوو لەگەڵ ئینگلیزدا ڕێك کەوێ، تەواو پێچەوانەی ئەو ڕا هەڵــەیــەی لە ناو زۆر کەســدا باوە کە گوایــە شێــخ لە کورت بینی‌یەوە هەمیشــە ڕقــەبــەری ئینگلیــزی کردووە. ئەوەتــا ئینگلیــزەکان لەو ڕاپۆرتە تایبەتی‌یەیاندا کە داویانەتە «کۆمەڵەی [illegible] چۆن شێخ مەحمود سەرەتای ساڵی ١٩٢٣ شێخ قادری برای [illegible] کەرکــوك و داوای کردووە کۆنگــرەیــەکی تایبــەتی لە نوێنەرانی ئینگلیز و کوردو کاربــەدەستــانی بەغــدا ببــەسترێ بۆ دیارکردنی خودموختاری بۆ کورد، بەلام ئەوان ئەو پێشنیارەیان ڕەت کردۆتەوە گوایە لەبەر ئەوەی «هێشتا دوا ڕۆژی ویلایەتی مووسڵ ئاشکرا نی‌یە».[٤٥]

وا دیــارە سەهــرەوەردیش، وەك گەلێــك نووســەری تر، دروست لە سروشتی بزوتنــەوەی جیــا خوازی نەگــەیشتووە.[٤٦] لە ڕووی زانستەوە دوو جۆر بزوتنەوەی جیا خوازی هەیە، یەکێکیان ڕەوایەو لەگەڵ ڕەوتی مێــژ ووداً دەگــونجێ، ئەوی تریــان نا ڕەوایــەو لەگــەڵ ڕەوتی مێــژ ووداً ناگونجێ. بە وێنە عەرەبی ناو دەوڵەتی عوسمانی تا ساڵی ١٩١٦ جیا خواز نەبوون، جیابوونەوەیان لە ئەستەمووڵ نە ئەویست، ئەو پەڕەکەی

(٧) شێخی بەردە قارەمان

داوای (لامرکزی)و خود موختاری‌یان دەکرد. بەڵام سیاسەتی کورتبینی ئیتیحادی‌یەکان و فشاری نەتەوەیی بێ ئەندازەیان ناچاری کردن خەبات بۆ جیابوونەوەو تەنانەت هاریکاری ئینگلیزیش بۆ ئەو مەبەستە بکەن بێ ئەوەی مێژوو بتوانێ هیچ حوکمێکی خراپیان بە سەردا بدا.

کەچی گەر لە سویسرە هەمان کات بزوتنەوەیەکی لەو بابەتە لە ناو ئیتالی‌یەکاندا، کە لە صەدا شازدەی دانیشتوانی ئەو وڵاتە پێك دێنن، دروست بوایە بە هەنگاوێکی کۆنەپەرست دادەنرا، چونکە ئیتالی‌یەکان وەك هەموو گەلانی ناو سویسرە تەواوی مافی کۆمەڵایەتی و ئابووری و رۆوناکبیری و سیاسی ی خۆیان هەیەو لە هیچیان کەم نی‌یەو سەربەخۆیی وڵاتەکەیان بە راستی هی هەموویانە، بۆیەکا جیابوونەوەیان زیانی هەیە نەك قازانج. هەر لەبەر ئەوەش ئیتالیایی‌یەك، یا ئەڵمانی‌یەکی ناو سویسرە هەرگیز بیر لە جیابوونەوە ناکات.

بە هەمان دەستووروو لەبەر هەمان هۆ زۆربەی هەرە زۆری ئەو چەند ملیۆن ئیتالیایی‌یەی لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا دەژین بە دڵ و بە گیان دژی مۆسۆلینی و ئیتالیای فاشی وەستان چونکە بیروباوەری فاشیزم زیانی دەبەخشی بە سەربەخۆیی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاو ئەوانیش لە هەموو رووێکی نەتەوەیی‌یەوە لە ژێر سایەی ئەو سەربەخۆیی‌یەدا حەواونەتەوە.

نموونەیەکی لەوەیش سەیر تر. لەبەر فشاری نارەوای ئینگلیز بزوتنەوەی جیاخوازی ئەو یەك دوو ملیۆن کەسەی ئایرلەندەی باکوور رەوایە، کەچی کەسێك گوێی لە دەنگی ئەو پازدە شازدە ملیۆن ئایرلەندی‌یەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا نی‌یە چونکە لە هیچ بێ‌بەری نین. هەڵبەت ئەوی تینووی نەبێ داوای ئاو ناکات!!

لەو ساڵانەدا کە سەهرەوەردی باسیان دەکات بزوتنەوەی جیاخوازی لە ناو کوردی عیراقدا لە هەموو پارچەکانی تری کوردستان لاواز تر بوو، ئەویش تەنها لەبەر ئەوەی بارو دۆخی وڵات و خەباتی کورد کارێکی ئەوتۆیان کردبوو ئەوان، بە پێچەوانەی کوردی ئێران و تورکیاوە، بە بەشێك لە مافە رەواکانی خۆیان بگەن.

بێ‌گومان گەر سەرکرد یەتی ڕاپەڕینی مایس بە وردی لەم لایەنە گرنگە بگەیشتایە دەیتوانی هێندەی تر پاڵ بە کوردەوە بنێ بۆ کۆڕی خەبات، چونکە هەموو ناسراوو رووناکبیرانی کوردی ئەو رۆژگارە باوەڕیان بە سەرکردایەتی ڕاپەڕینی مایس نەبوو. هەبوون پێیان وابوو دەبێ کورد کەڵك لەو هەل و مەرجە وەربگرێ کە بەهۆی ڕاپەڕینی مایسەوە هاتبووە گۆڕێ و بە دڵ دەیانویست رابەرانی کورد لەگەڵ ئینگلیز رێك بکەون بەڵکە لەو رێگەوە شتێك بۆ گەلەکەیان مسوگەر بکەن. هی وایان هەبوو بۆ ئەو مەبەستە بە تایبەتی پێوەندی ی بە شێخ مەحموودەوە کردبوو. لە سلێمانی جم وجۆڵێکی هەست پێ‌کراو کەوتبووە ناو ئەو جۆرە کەسانەوە.

لەگەڵ ئەوەش ئینجا کورد لە کاتی ڕاپەڕینی مایسدا هیچ درێغی‌یەکی نەکردو وەك سەهرەوەردی دەڵێ بە شەرەفەوە ئەرکی سەر شانی خۆی راگەیاند. ئەوەش بۆ خۆی یەکێکە لە دەرسە بایەخدارەکانی مێژووی هاو چەرخی عیراق. ئەوانەش کە دەیانەوێ

ـه رۆژی زۆردارەکی کورد لەکەدار بکەن لە ناماقولی بەولاوە هیچی تری بۆ نامێنێتەوە.

تێبینی:

بە نیازی ئەوەی لایەنەکانی باسەکەمان زیاتر بۆ ڕوون ببێتەوە ڕۆژی یحجی مایسی ١٩٨٩ پێوەندیمان لەگەڵ ئەحمەد خواجا کرد کە، وەك نتکرایە، یەکێك بوو لە نزیکەکانی شێخ مەحمودو دوای ڕیت کەوتنەکەی ساڵی ١٩٢٧ ئەویش لەگەڵ بابە عەلی هاتە بەغدا. ەپی گێڕانەوەی خاوەنی «چیم دی» شێخ مەحمود ساڵی ١٩٢٨ هاتوتە بەغداو دیدەنی فەیسەلی یەکەمی کردووە. کەوا بێ دەبێ جوونەکانی فەهمی سەعید ڕێگەیان بۆ ئەو زیارەتەی شێخ مەحمود خۆش کردبێ. دوور نی‌یە ئەو وێنەیەش کە بلاومان کردۆتەوە هەر ئەو سەردەمە گیرابێت، چونکە ئەحمەد عوسمان کە ئەو کاتە متصرفی سلێمانی بووە لەگەڵ شێخدا هاتۆتە بەغدا.

دیسان بە پێی گێرانەوەی خاوەنی «چیم دی» ڕەشید عالی گەیلانی ڕێزی تایبەتی‌ی بۆ شێخ مەحمود هەبووەو وەك دەڵێ بە ئاگاداری خۆی لە کاتی ڕاپەڕینی مایسدا پێوەندی‌ی پێوە کردووە. ئەمەش بەڵگەیەکی تره بۆ بە درۆخستنەوەی ئەو تۆمەتەی دراوەتە پاڵ شێخ.

بە داخەوە بە تەواوی بۆمان ساغ نەبۆوە فەهمی سەعید ئەو دوو جارە لە کوێ شێخ مەحمودی بینیوە. جاری یەکەمیان وا دیارە لە شاخ بووە، بەڵام جاری دووەم دوور نی‌یە لە سلێمانی خۆی یەکتریان دیبی. تا ئێستەش بە تەواوەتی بۆمان ساغ نەبۆتەوە ئەو وێنەیەی لەگەڵ ئەم وتارە دا بلاومان کردۆتەوە لە کوێ گیراوەو هەموو ئەوانەی تێیدا دەرچوون کێن. دانیشتووەکان لە دەستە چەپەوە شێخ حەمە غەریب و شێخ مەحمودو ئەحمەد عوسمانن، ڕیزی پێشەوەی ڕاوەستاوەکانیش ... لە دەستە چەپەوە فەهمی سەعیدو دوکتور حەمدی ناوچی ماجید مستەفان، چوارەمیان لەوانەیە ڕەشەی شێخەلی یا شێخ قادری سەید ئەحمەدی خانەقا بێ. نازانین ئەوەی لای دەستی ڕاست کێ‌یە. دوانەکەی پشتەوە لەوە دەکات لە چەکدارانی شێخ بن.

پەراوێز:

(١) دار الكتب والوثائق (د.ك.و.)، الوحدة الوثائقية: البلاط الملكي، رقم الملف ١٦٣، عنوان الملف «الحرب العراقية البريطانية»، الوثيقة رقم ٤٠.

W.S. Churchill, The Second World War, Vol. 3, London, 1950, p.225. (2)

(٣) بۆ درێژەی ئەم باسانە بڕوانە:

عبدالرزاق الحسني، الاسرار الخفية في حركة السنة ١٩٤١ التحررية، الطبعة الثانية، صيدا ـ لبنان، ١٩٦٤، ص١٧٢، ١٧٤، ١٨٤، ١٩٧ ـ ١٩٨، ٢٠١...

(٤) دەربارەیان بڕوانە:

عبدالرزاق الحسني، تأريخ الوزارات العراقية، الجزء الخامس، الطبعة السابعة، بغداد، ١٩٨٨، ص٢٨٨ ـ ٢٨٩.

(٥) تەنها دەستکاری ڕێنووسەکەیمان کردووە بۆ ئەوەی بە ئاسانی بخوێنرێتەوە.

(٦) ڕاستەکەی (لیڤی)یە، لە (Levy) ی ئینگلیزی‌یەوە وەرگیراوە کە بە مانای سەربازی‌و سەربازگرتن و کۆکردنەوەی سەربازو ئەو جۆرانە دێ. کاتێك ئینگلیزەکان عیراقیان داگیرکرد هێزی لیڤی‌یان دامەزراند کە کوردو عەرەبیش تێیدا بەشدار بوون، بەڵام زۆربەیان ئاشووری بوون. لیڤی داردەستێکی خراپ بوو بۆ لێدانی نیشتمانپەروەران. دوای وەرگرتنی سەربەخۆیی بە ماوەیەك ئینگلیزەکان پاشماوەی ئەو هێزەیان بردە بنکەکانیان لە حەبانی‌یەو شوعەیبە.

(٧) محمود الدرة، الحرب العرقية البريطانية ١٩٤١، بيروت، ١٩٦٩، ص٢٩١.

(٨) هەمان سەرچاوە، ل١٢٦.

(٩) «مذكرات الشهيد العقيد الركن صلاح الدين الصباغ. فرسان العروبة في العراق»، بلا، ص٢٢.

(١٠) ڕوپی ئەو پارە هندی‌یەیە کە ئینگلیز لەگەڵ داگیرکردنی عیراقدا لە بریتی پارەی عوسمانی خستیانە بازارەوەو تا دەرچوونی دیناروردەی عیراقی لە ساڵی ١٩٣٢ دا مایەوە. بەپێی نرخی بانق هەر صەد هەزار ڕوپی دەیکردە ٧٤٤٨ پاوەنی ئیسترلینی، واتە ڕوپی یەك نزیکەی ٧٥ فلس بوو. تا پەنجاکانیش لەناو کوردەواریدا ڕوپی وەك ناوی پارە بەکار دەهێنرا، دەگوترا نرخی ئەو شتە دوو یا سێ یاچوار ڕوپی‌یە.

(١١) بڕوانە: «Zaria Vostoka», 28.V, 1931

(12) C.J. Edmonds, Kurds, Turks and Arabs. Politics travel and research in North - Eastern Iraq, London, 1957, p.350.

(١٣) عبدالرزاق الحسني، تأريخ الوزارات العراقية، الجزء الثالث، الطبعة السابعة، بغداد ١٩٨٨، ص١٣٢.

(١٤) وا دیارە ئەو ناسیاوەی شێخ مەحمود حەزی نەکردووە ناوی بهێنرێ، بۆیە حەسەنی تا چاپی حەوتەمی «تأريخ الوزارات» بە ناوبانگەکەی ئەو ناوەی هەر وا بە نهێنی هێشتەوە، هەرچەندە بە جۆرێکی زیرەکانە، لە ناو دووتوێی قسەکانیدا، پەنجەی بۆ ڕاکێشاوە، چونکە دەڵێ: «فنصحه هذا المعروف...». کە لێمان پرسی وتی مەبەستم مارف جیاوکە. حەسەنی لە نزیکەوە پێوەندی‌ی لەگەڵ مارف جیاوکدا هەبوو.

(١٥) عبدالرزاق الحسني، تأريخ الوزارات العراقية، الجزء الثالث،

الطبعة السابعة، بغداد، ١٩٨٨، ص ١٣٢ .

(١٦) عصبة الامم .

(١٧) الأنتداب .

(١٨) لەو عیـراقی یانـەی کە لە زووەوە کاریـان لەگـەڵ کردبـوو جەعفـەر عەسکـەری یەکـەم کەس بوو فەیسـەڵی یەکـەم تەشـرینی دووەمی ساڵی ١٩٢٣ کردی بە سەرۆك وەزیران . جەعفەر بەر لە نوری سەعید بە شەش ساڵ و چوار مانگ و رۆژێك کابینەی خۆی دامەزراند .

(١٩) رۆژنامەی «الثورة» لە ژمارەی رۆژی دووی مایسی ١٩٨٨دا باسی کوردی زانینی فەهمی سەعیدی کردووە.

(٢٠) فەیسـەڵ فەهمی سەعیـد لە زۆر شوێن بە شانـازی یـەوە باسی خاڵـوانی باوکی ئەکـات، لەوکۆرە تایبـەتی یـەشـدا کە مایسی ١٩٨٩ زانکـۆی مستنصـریة رێکی خست فەیسەڵ دیـان ئەو باسەی کردبوو. لە رۆژنامەکانیشدا پەنجەی بۆ راکێشاوە (بروانە: «الثورة»، ٢ مایس ١٩٨٩).

(٢١) «دفتر خدمة العقيد فهمي سعيد»، السجل ٢١ خيالة س/ح/١٤٢ .

(٢٢) وەك خۆی نووسیـومـەتـەوە، تەنهـا چوکلەکـانی سەروشـەی «خۆشبی»م دانا تا بە دروستی بخوێنرێتەوە.

(٢٣) نامەکە رۆژی حەڤدەی نیسانی ١٩٨٩ نووسراوە.

(٢٤) بە وێنە بروانە:

«العالم العربي»، ٢٦كانون الثاني ١٩٣٨ .

(٢٥) دیدەنی لەگەڵ ساڵح حەیدەری رۆژی ٢٠ی نیسانی ١٩٨٩ .

(٢٦) فرۆکەکانی ئینگلیز دوو جار بارەگای لەشکریان لە هەولێر بۆمباباران کرد، جاری یەکـەمیـان رۆژی چواردەو جاری دووەمیـان رۆژی پازدەی مایس بوو. کەس ئەوبومبـارانـەدا نە کوژرا، بەلام رۆژی یەکـەم دوو فرۆکـەی عیـراقی پێـوە بوون. ئەوکاتـە ئەمین رەوانـدوزی فەرمـانـدەی بارەگای لەشکر بوو لە هەولێر.

(٢٧) دیدەنی لەگەڵ ساڵح حەیدەری رۆژی ٢٠ی نیسانی ١٩٨٩

(٢٨) برای چیرۆکنووس مستەفا ساڵح کەریم سەرنجی بۆ ئەم راستی یە راکێشام.

(٢٩) «یـادی عیزەددین فەیزی»، ئامادەکردنی سۆران عیزەددین فەیزی، هەولێر، ١٩٨٨، ل٨٩.

(30) R.G. Gazi, Kurdistanskaya Democraticheskaya Partia - organizator i rukovaditel Natsionalno - osvoboditelnovo dvijenia v Iranskom Kurdistane (1945 - 1946 gg.), Baku, 1954, pp. 134 - 136.

(٣١) د.ك.و.، الوحـدة الوثائقية: البلاط الملكي، ٤٩٨٧/ ٣١١، الـوثيقـة رقم ١٠٣، ص١٥٨، المـوضـوع: تقرير القنصلية العراقية في تبـريز الى وزارة الخارجية العراقية، المرقم ٢٩٢ ,٢ ,٢ ,٩٦، والمؤرخ ١١/أيلول/١٩٣٩

(32) D.N. Wilber. Contemporary Iran. New York, 1963, p.76

(٣٣) بۆ درێژەی ئەم باسە بروانە:

نصيف جاسم عباس الأحبابي، العـلاقـات بين إيران والمـانيا النازية (١٩٣٣ - ١٩٤٥)، رسـالـة ماجستير غير منشورة، كلية الآداب - جامعة بغداد، ١٩٨٩ .

(٣٤) هەولمان دا لەرێگەی بەرێز شێخ ئەمینی نەقشـبەندی یەوە ناوی ئەو ئینگلیزە بزانین، بەلام وا دیارە شێخ عوسمانی کاکی ناوەکەی لە یاد کردووە.

(٣٥) دیـدەنی لەگـەڵ شێـخ ئەمینی شێـخ عەلائـەددینی نەقشەبەندی، رۆژی چواردەی مایسی ١٩٨٩ .

(٣٦) لە ورۆژانەدا تەنانەت مەلای گوندەکانیش فەتوایان دەردەکرد.

(٣٧) ئەونامیلکـەیـە لە کتێبخـانـە گشتی یـەکـانـدا دەست ناکەوێ. ئەو دانـەیـەی لای شێـخ ئەمینی نەقشـەبـەنـدی یـە بێ بەرگـە. لەسەر یەکەم لاپـەڕەی نووسـراوە «الاهـداء الـى الـعـرب والـمسلمين في أنحـاء المعمـورة». دەبێ مانگی مایسی ١٩٤١ لە بەغـدا چاپ کرابێ، دیـارە دوای دامرکاندنەوەی راپەرینەکە ژمارەکانی کۆکراونەتەوەو فەوتێنراون.

(٣٨) عبـدالـرزاق الحسني، تأريـخ الـوزارات العراقية، الجزء الرابع، الطبعة السابعة، بغداد، ١٩٨٨، ص٢٨، ٥٠ .

(٣٩) هەمان سەرچاوە، ل٨٠، ٨٦ - ٨٧ .

(٤٠) نجم الدين السهروردي، التأريخ لم يبدأ غدا. حقائق وأسرار عن ثورتي رشيـد عالي الگيـلاني ١٤و٥٨ في العـراق، الـدوحـة - قطـر، ١٩٨٨، ص١٢٥ .

(٤١) کتێبـەکـەی دوکتـۆر نەجمـەددین سەهـرەوەردی ٥١٢ لاپـەڕەیـەو هەرچـەنـدە لە کەم و کورتی وهەڵـەی گەورە بێ بـەش نی یـە، بەلام بۆ لێکـدانـەوەی گەلێـك لایەنی مێژووی هاوچەرخی عیراق سەرچاوەیەکی رەسـەن و بەکـەڵکـە، تایبـەت لەبـەر ئەوەی گەلێـك شوێنی بریتین لە یادداشتەکانی رەشید عالی گەیلانی.

(٤٢) دەقی قسەکەی سەهرەوەردی وایە: «حركة الاكراد الانفصالية».

(٤٣) نجم الدين السهروردي، المصدر السابق، ص١٢٥ .

(٤٤) ٢٣ی ئابی ساڵی ١٩٢١ فەیسەڵی یەکەم کرایە پاشای عیراق.

(45) «Iraq. Report on Irag Administration, April 1922 - Marsh 1923», London, 1924, p.40.

(٤٦) زۆر کەس نارەوا و بێ ئەوەی بە وردی لە ناوەرۆکـی باسـەکـەو سروشتی بزوتنەوەی جیاخوازی بگەن لە خۆرا ئەوتۆمەتە دەدەنە پاڵ هەموو بزوتنەوەیەکی کوردایەتی.

حقائق جديدة عن موقع الكرد في إنتفاضة مايس ١٩٤١

د. كمال مظهر احمد
كلية الاداب - جامعة بغداد

بعد نشر بحثنا المعنون «صفحة مجهولة من تأريخ نضال الشيخ محمود. حول دور الكرد في انتفاضة مايس ١٩٤١» في العدد ١٢١ من مجلة «روشنبيرى نوى» (ص ١٦٢ - ١٨٨) عثرنا على مجموعة من الحقائق، والمعلومات الجديدة التي تعزز ما ورد من استنتاجات فيه. فان بداية العلاقات بين الشيخ محمود والعقيد الركن فهمي سعيد تعود الى مطلع العام ١٩٢٨، حين كلف الملك فيصل الأول الأخير للاتصال بالشيخ محمود بصورة سرية لايجاد لغة للتفاهم معه بعد ان نمت الى سمعه خطط الشيخ محمود للدخول ثانية الى الأراضي العراقية من مقره في قرية پيران الايرانية بهدف تحرك جديد، في وقت كان فيصل حريصاً أشد الحرص على ان يبدو العراق مستقراً، الأمر الذي كان يعد شرطاً مهماً يؤهله للدخول في «عصبة الامم».

وعلى العكس من ذلك أدى تاريخ علاقات رشيد عالي الكيلاني، رئيس الحكومة تلك، دوره في دفع العديد من متنفذي كردستان الى الوقوف الى جانب الانتفاضة. فقبل العام ١٩٤١ اصبح الكيلاني على أوثق العلاقات بعدد كبير من اولئك المتنفذين الذين اعتمد عليهم كثيراً في لعبة الصراع من اجل السلطة، التي غدت تؤلف واحدة من السمات الأساسية لتأريخ العراق السياسي في المرحلة التي اتبعت وفاة الملك فيصل الأول عام ١٩٣٣، والتي استمرت على مدى سنوات عديدة. وباعتراف سكرتير رشيد عالي الخاص، وزوج ابنته، وأحد مشاركي انتفاضة مايس نجم الدين السهروردي في الصفحة ١٢٥ من كتابه المعنون «التأريخ لم يبدأ غداً» (الدوحة، ١٩٨٨) ان احد الاسباب التي كانت تدفع قيادة الانتفاضة الى التفكير في نقل مركز مقاومة الغزاة من العاصمة بغداد الى المنطقة الشمالية ارتبط

دشن هذا اللقاء الأول بين القطبين بداية مهمة في علاقاتهما التي تطورت بسرعة في السنوات اللاحقة بصورة هيأت الطريق لتعاونهما أيام انتفاضة مايس ١٩٤١.

وتبين مجموعة من الحقائق الجديدة ان أربيل كانت من اكثر المدن العراقية تحمساً للانتفاضة فعلاً. واغلب الظن انها تحتل الموقع الثاني بعد العاصمة بغداد في هذا المضمار، بحيث لم يتمكن الانگليز وأنصارهم من ان يجدوا سنداً فاعلاً لهم بين أهلها، شأنهم في ذلك شأن أهل المناطق الكردية الاخرى. وتبدو عزلة هؤلاء عن الأوساط الكردية في تلك الايام من اسلوب صياغة البيان الذي نشره الوصي باللغة الكردية، والقته الطائرات البريطانية على مدن كردستان قبيل سقوط «حكومة الدفاع الوطني» بايام قليلة.

بحقيقة «ان سكان الشمال من الأكراد كانوا اكثر الناس شجاعة وولاء في المعارك ضد الانگليز، حيث كان موقفهم مشرفاً جداً. .».

تؤكد الحقائق الجديدة، مع غيرها، ان ابناء الشعب الكردي أدوا واجبهم الوطني بحماس كبير أيام انتفاضة مايس ١٩٤١، مما يؤلف صفحة مهمة في تأويخ العراق المعاصر. وفي رأينا ان الذين يحاولون تشويه دور الكرد في الانتفاضة، وموقفه منها يقفون في خندق واحد مع اولئك الذين لم يبخلوا في كيل التهم للعقداء الاربعة الذين، وان كانوا ساسة غير بعيدي النظر، الا انهم كانوا ابطالا في وطنيتهم.